

SOCIALDEMOKRATIETS POLITIK ... II

BORGERLIG ELLER SOCIALISTISK REFORMISME?

Hans Erik Avlund Frandsen

1.

Er det danske Socialdemokratis målsætning et socialistisk samfund ? Hvis Vagn Oluf Nielsens analyse og fortolkning af Socialdemokratiets teori og praksis i 60'erne holder vand er svaret ja. Det gør den imidlertid ikke. Eller rettere: Vagn Oluf Nielsens konklusion er ganske vist ikke grebet ud af den blå luft, men den er blevet til alene ud fra den socialdemokratiske selvforståelse og socialismeopfattelse og ikke ud fra en diskussion af forholdet mellem det, Socialdemokratiet kalder socialisme og det indhold dette begreb har i den Marxinspirede del af den revolutionære bevægelse.

Det er ikke en mangel Vagn Oluf Nielsen står alene med. F.eks. har jeg heller ikke selv i den artikel Vagn Oluf Nielsen sætter af fra, bidraget til en præcisering af dette forhold. Det vil jeg prøve at rette op på her.

2.

Men først lidt om Vagn Oluf Nielsens »bevismateriale«, som i sig selv er så tyndbenet, at man unægtelig skal være stærk i troen for at få halet en positiv konklusion ud af det.

Først og fremmest må jo også Vagn Oluf Nielsen konstatere, at m.h.t. Socialdemokratiets politiske *praksis* ligger det temmelig tungt med det socialistiske perspektiv: Socialdemokratiet har tværtimod brugt »sin styrke og indflydelse på at administrere det danske kapitalistiske samfund« (s. 39) D.v.s. at det alene er det »teoretiske« Vagn Oluf Nielsen bygger sin opfattelse på. Men også her stiller Socialdemokratiet store krav til fortolkningsvilligheden. Sagen er jo, at den »demokratiske socialisme«, Vagn Oluf Nielsen hænger sin hat på, af socialdemokraterne defineres på en sådan måde, at Vagn Oluf Nielsen selv må indrømme, at holder man sig til det, »må man nok konstatere, at de ikke går fundamentalt længere, end de borgerlige partier i Danmark ville gå«. (s. 11).

Tilbage på Vagn Oluf Nielsens positivliste bliver da kun to ting: For det første en udstrakt tillid til at det fraværende socialistiske perspektiv i den socialdemokratiske »teori« kun er tilsyneladende, d.v.s. at de borgerlige træk skyldes taktiske hensyn, vanskeligheder med at præcisere hvordan man nærmere forestiller sig vejen til socialismen eller forsømmelser m.h.t. kommunikation af den egentlige målsætning.

For det andet - og afgørende - er Vagn Oluf Nielsens argumentation baseret på en total identifikation med socialdemokraternes egen (vage) definition af socialisme. Det er der ikke noget ondt i, men det er på den anden side ikke en fremgangsmåde, der er velegnet til at belyse den socialdemokratiske reformismes karakter. Det er jo ikke nogen kunst at finde eksempler på at socialdemo-

krater kalder sig selv socialister. Det afgørende er: hvad *betyder* det konkret og principielt? Og m.h.t. det har Vagn Oluf Nielsen ikke andet at byde på end en tro kopi af socialdemokraternes egen socialismesnak: at socialisme er lig med en sammenkogt ret af statslig kontrol med erhvervslivet, evt. lidt socialisering, mere offentlig planlægning, industrielt demokrati, et sikkerhedsnet for de sociale tabere og ØD. Altsammen serveret godt indsovet i den særlige socialdemokratiske form for floskelmageri, hvor man i al abstrakthed går ind for »et samfund, hvor menneskene lever i frihed og med lige økonomiske, sociale, politiske og kulturelle muligheder«. (s. 12).

Hvem går ikke ind for det? I hvert fald så længe det ikke er konkret angivet hvilke praktiske konsekvenser denne målsætning vil få for - for nu at tage et vigtigt eksempel - det danske borgerskab.

Spørgsmålet er: Er der en principiel modsætning mellem det kapitalistisk system og den socialdemokratiske socialisme? At socialdemokraterne ønsker et andet samfund end i hvert fald dele af borgerskabet er klart nok, men det gør ikke automatisk Socialdemokratiet til et antikapitalistisk parti - ligesom den traditionelle uenighed mellem Det radikale Venstre og de konservative ikke gør de radikale til socialister.

3.

Som indfaldsvinkel kan man tage et af Vagn Oluf Nielsens egne grunde til at besvare dette spørgsmål bekræftende, nemlig Krag-citatet, der slår fast, at »det er muligt med demokratiske metoder og uden anvendelse af vold at omdanne samfundet i socialistisk retning ... Det viser udviklingen i Sverige, Norge og Danmark« (s. 7).

Det er klart nok, at Krag her placerer Socialdemokratiet som et socialistisk parti. Det er bare ikke det, der er det afgørende. For hvad *mener* Krag egentlig? Ja, i hvert fald ikke socialisme i ordets traditionelle eller marxistiske forstand. Gjorde han det, ville det være temmelig meningsløst at komme stikende med de skandinaviske lande som *beviser* på at det er muligt at reformere sig frem til socialismen. Hverken Krag eller andre socialdemokrater kan jo komme uden om, at Danmark er et kapitalistisk land,

- hvor altså produktionsmidlerne ejes af et fåtal
- hvor produktionen er tilrettelagt ud fra profithensyn og ikke ud fra en fælles folkelig afgørelse af, hvad man ønsker at bruge landets produktionskapacitet og arbejdskraft til
- hvor madvarerne, arbejdspladserne og miljøet i det hele taget systematisk forgiftes og forurenes
- hvor indtægt- og formueuligheden i grove træk er den samme som for 100 år siden (selv om levestandarden *generelt* - som i de fleste andre lande - er større)
- hvor kapitalisterne kan nedlægge deres virksomheder eller flytte til udlandet som det passer dem
- hvor arbejdsvilkårene for arbejderklassen nu er så hårde, at 50-60 % af LOs medlemmer ikke kan regne med at blive 67 år som erhvervsaktive, fordi de er slidt op, så de enten er døde eller har måttet førtidspensioneres
- hvor ca. 150.000 er registreret som arbejdsløse, et tal der nu er officielt ac-

cepteret som noget man ikke kan gøre noget ved før engang langt ude i en fjern fremtid, når det behager konjunkturerne at vende.

Hvor er de træk i dette samfund, der viser, at vi i dag er *nærmere* socialismen - i ordets klassiske betydning - end for 50 år siden? De er der ikke.

Men hvorfor hævder Krag så det modsatte? Fordi han (og Socialdemokratiet) i virkeligheden mener noget helt andet med socialisme. Ganske vist hører det til en af de almindeligste socialdemokratiske manøvrer, at partiet i trængselssituationer forsøger at legitimere sig over for arbejderklassen med en mere rabi- og »socialistisk« sprogbrug. Det er imidlertid kun af sekundær betydning. Det centrale i Socialdemokratiets forhold til socialismen er ikke opportunisme eller bedrageri, men simpelthen en speciel socialdemokratisk socialismeopfattelse, som kun er antikapitalistisk i den forstand, at det - med Vagn Oluf Nielsens formulering - er »helt klart, at socialdemokraterne forestiller sig at også den private ejendomsrets udøvelse skal begrænses i et eller andet omfang af det offentlige af hensyn til almenvellet eller helheden«. (s. 11).

Dette er imidlertid ikke en front mod enhver form for kapitalisme, men mod den »rene« kapitalisme, dvs. den tidlige kapitalisme eller en art idealtypisk kapitalisme, hvor kapitalisterne har frit slag, hvor der ingen fagforeninger og ingen stat er til at forhindre de værste udskjelser.

Fronten mod kapitalismen er således ikke en front mod den private ejendomsret, lønarbejdet og konkurrencemekanismen, men mod de mest inhumane konsekvenser af dette system. Dvs. at alene statens øgede beføjelser til at regulere og kontrollere, til at fastsætte grænser for udbytningen og give en vis erstatning til dens ofre opfattes som socialistiske og antikapitalistiske elementer.

4.

Den socialdemokratiske socialisme er således et drømmebillede om en mere »menneskelig« og »fornuftig« kapitalisme

- hvor arbejderne og kapitalisterne i fællesskab ejer produktionsmidlerne
- hvor »urimelige« spekulationsgevinster er holdt nogenlunde nede
- hvor profitten ikke er større end det er nødvendigt for at konkurrenceevnen kan bevares
- hvor staten har et ord at skulle have sagt med, når investeringerne skal places, så arbejdspladser kun nedlægges, når det er nødvendigt og ikke kun som følge af ejerens egoistiske behov
- hvor arbejdsmiljøet og medbestemmelsen på arbejdspladserne er så stor som muligt uden at det går ud over konkurrenceevnen
- hvor en del af det der bliver til overs, når erhvervslivets konkurrenceevne er sikret, bruges til en solidarisk hjælp til dem, der er kommet i klemme
- hvor uenighed mellem arbejdere og arbejdsgivere ikke afgøres ved strejker og lock-outer, men af et »uvideligt« organ, der vurderer kravene i forhold til hvad der bedst sikrer konkurrenceevnen og »helhedens« interesse - osv.

5.

Ingen af disse ting er principielt i modstrid med kapitalismen, omend de kan

være generende for nogle af de enkelte kapitalister. Kapitalismen har jo mange ansigter, og det er oplagt, at det socialdemokratiske hører til et af de venligste. Partiets indsats for samfundets dårligst stillede er uomtvistelig og der er i *hovedsagen* ingen grund til at anfægte, at Socialdemokratiet - i modsætning til de borgerlige partier - inden for systemets rammer i tidens løb har gjort sådan nogenlunde hvad der var muligt for at forbedre arbejderklassens forhold. Men netop *indenfor* og med en fundamental accept af systemet.

Der findes mig bekendt ikke et eksempel på at Socialdemokratiet har foreslået eller gennemført reformer, der kunne genere eller true selve det kapitalistiske systems eksistens. Derimod findes der mange eksempler på, at Socialdemokratiet af hensyn til systemets effektivitet har slået hårdt ned på enhver modstand i arbejderklassen.

Det skyldes ikke, at Socialdemokratiet er købt og betalt af borgerskabet, men at den socialdemokratiske reformisme entydigt er baseret på det kapitalistiske systems konstant forøgede produktionsevne. Det er herfra reformerne skal finansieres, og det er herfra lønstigningerne skal komme. Et fundamentalt anderledes system ligger uden for den socialdemokratiske forestillingsverden. Med Anker Jørgensens formulering: »Jeg må hellere indrømme, at ... vi ikke tror på, at en total socialisering vil være godt«. ¹

Det er derfor logisk nok, at Socialdemokratiet bekæmper de uansvarlige arbejdere, der ud fra deres egne egoistiske interesser truer med at slagte den høne, der lægger guldæg. Det er ligeledes logisk nok, at Socialdemokratiet og LO har et snævert og indforstået samarbejde med kapitalens forskellige organisationer: Sikringen af deres primære interesser er samtidig forudsætningen for den socialdemokratiske reformpraksis, dels p.g.a. reformernes afhængighed af et tilstrækkelig stort overskud og dels p.g.a. socialdemokraternes mulighed for at få varetaget erhvervslivets interesse på netop de måder, der samtidig »bedst muligt« tager hensyn til arbejdernes umiddelbare interesser.

6.

Set i et historisk perspektiv er det da også klart, at det, Socialdemokratiet opfatter som gradvise indhug i kapitalismen, af borgerskabet selv langsomt er blevet accepteret som fornuftig og ansvarlig politik.

Det er ikke tilfældigt, at tendensen i 30'erne var den samme i det socialdemokratiske Skandinavien, det borgerligt liberale USA og det fascistiske Tyskland. Det er heller ikke tilfældigt, at den fremmeste teoretiske talsmand for denne tendens, Keynes, klart og utvetydigt opfattede den øgede statsintervention som »den eneste måde at bevare et kapitalistisk økonomisk system på«. ²

Herhjemme var der ganske vist spredt modstand fra borgerlig side, men slet ikke i et omfang, der kunne dementere, at også borgerskabets konklusion - som anført af Finanstidende - måtte blive, at »krisens vigtigste resultat« var holdningsændringen til staten som »regulator af det økonomiske forløb, således at der efter krigen ikke længere var basis for »en sondring mellem de »liberalistiske« borgerlige partier og det »socialistiske« Socialdemokrati«. ³

På samme måde med det industrielle og det økonomiske demokrati. Nok har

enkelte arbejdsgivere følt sig gået for nær af kravet om samarbejdsudvalg mv., men det har netop - som socialdemokraterne selv fremhæver det - fortrinsvis været de mere forstokkede, der ikke har kunnet se perspektivet i den øgede medfornemmelse. Alle reformer på dette område er da også gennemført i god forståelse med Dansk Arbejdsgiverforening, der har været enige med socialdemokraterne om, at trivsel på arbejdspladsen kunne være en vigtig produktiv kraft.

M.h.t. ØD ligger det tungere. Men her som ellers gælder det, at Socialdemokratiets mål er dobbelt: På den ene side er det jo uretfærdigt, at så få ejer alle produktionsmidlerne, og på den anden side er det nødvendigt med en kraftig vækst i investeringerne, dvs. i kapitalisternes indtjening, dvs. i arbejdernes løn-tilbageholdenhed. Som Jens Kampmann for nylig har formuleret det: Der *skal* overføres »kapital fra lønmodtagerne og de øvrige private til de private virksomheder, som både i 1977 og 1987 vil komme til at skringe efter kapital i mangel på egen tilstrækkelig kapitaldannelse«. ⁴

ØD er altså *ikke* tænkt som et angreb på, men som en hjælp til kapitalismen. En indsprøjtning, der givetvis, hvis det gennemføres, vil være behageligere end en fascistisk løsning på krisen, men som ikke derfor forvandler kapitalismen til socialisme.

Når de borgerlige ikke er udelte begejstrede hænger det sammen med, at ØDs opgave ikke kun er at løse investeringsproblemet på kort sigt, men også at muliggøre nogle af de rationaliseringer, omlægninger og effektiviseringer af den danske erhvervsstruktur, som ellers vil blive gennemtvunget af krisen selv på den gode gammeldags måde gennem omfattende fallitter og sammenlægninger.

Men hvor krakkets tvang først sætter ind, når alt er tabt, der er ØD i den socialdemokratiske version et indgreb, som vil ramme en del kapitalister *før* det er kommet så langt og dermed være med til at skubbe dem ud i mørket. Denne udradering er naturligvis uacceptabel for dem, det går ud over, men ikke af den grund antikapitalistisk, jvf. de varme ord om ØD, der f.eks. har været ført frem i Børsen og den fhv. finansminister for Venstre, Thorkild Kristensen, der har formanet sine borgerlige venner om, at »jo mere ejendomsretten til den investerede kapital er spredt, så også lønmodtagerne er medejere - des længere kan vi bevæge os bort fra konflikten mellem kapital og arbejde«. ⁵

7.

Det er på denne baggrund jeg har betegnet Socialdemokratiet som et konsekvent borgerligt parti. Min pointe var altså ikke, at Socialdemokratiet er borgerligt på samme måde som Det konservative Folkeparti. Derfor er betegnelsen borgerlig reformisme nok heller ikke den heldigste al den stund også de fleste borgerlige partier er reformpartier i en eller anden forstand. På den anden side sigtede den klassiske reformisme mod et fundamentalt andet samfund end det kapitalistiske, og man kunne her i hvert fald til en vis grad tale om at forskellen mellem reformister og revolutionære kunne reduceres til at være et spørgsmål om *midler* og analyse og ikke om *mål*.

Men i den forstand er Socialdemokratiet ikke et reformistisk parti. Forskellen mellem Socialdemokratiet og den revolutionære venstrefløj er ikke blot uenighed om, hvad der er muligt gennem en reformpraksis. Der er vist ingen på venstrefløjen, der vil være uenig med socialdemokraterne om, at mange af de socialdemokratiske mål i hvert fald teoretisk set kan nås (og er blevet nået) gennem reformer.

Disse mål vælter blot ikke kapitalismen, men understøtter den og i den forstand er Socialdemokratiets reformstrategi borgerlig. Hvilket naturligvis understreges af Socialdemokratiets vilje til at gå endog *meget* langt mht. angreb på arbejderklassen for at redde systemet.⁶

Heroverfor står så, at Socialdemokratiet er et arbejderparti i den forstand at størstedelen af partiets vælgere er arbejdere eller lavere funktionærer, hvis interesser Socialdemokratiet da også varetager i den udstrækning kapitalismens økonomiske lovmæssigheder og borgerskabet tillader det. En præcisere karakteristik af Socialdemokratiet er derfor, at der er tale om et *borgerligt reformistisk arbejderparti*.

Der ligger to ting i denne definition. For det første at Socialdemokratiet som parti er afhængigt af arbejderklassens og fagbevægelsens tillid. Den behøver ikke at være stor og entusiastisk, men som et minimum er det nødvendigt for Socialdemokratiet at partiet i arbejderklassen overvejende opfattes om det mindste onde. Et tilsvarende afhængighedsforhold er der ikke mellem arbejderklassen og de andre borgerlige partier, som nok er nødt til at tage et vist hensyn til stemningen i arbejderklassen, men som har deres vælgerbasis andre steder, og som i åbenlyse interessekonflikter er nødt til at varetage arbejdsgivernes interesser.

For det andet er det en historisk kendsgerning, at Socialdemokratiet *har* været talsmand og murbrækker for reformer, der har betydet store fordele for danske arbejdere i forhold til tilstanden som den var før reformerne eller som den ville blive, hvis de andre borgerlige partier alene kunne diktere vilkårene. Et af de nyere eksempler er dagpengereformen fra 1973, men ellers kan man jo f.eks. prøve at sammenligne Madsen-Mygdal-regeringens asociale nedskæringspolitik fra 1926 til 29 med 30'ernes socialdemokratiske arbejdsløsheds- og socialpolitik.

Det dementerer ikke den marxistiske påstand om at arbejderklassens interesser i sidste instans ikke *kan* varetages i et kapitalistisk samfund. Men det peger på nødvendigheden af at sondre mellem forskellige former for »interesse«. Som marxist kan man ganske vist påvise, hvordan det kapitalistiske samfund bestandigt reproducerer de sociale problemer og bestandigt stempler arbejderklassen som sorteper. Men denne påstand har i en vis forstand noget uvirkeligt over sig, så længe et alternativt socialistisk samfund ikke står som en *realistisk* og nogenlunde aktuel mulighed.

I Danmark har en socialistisk revolution aldrig stået på dagsordenen. Det er der mange gode grunde til, som ikke skal tages op her, hvor det afgørende er, at den socialdemokratiske reformisme har haft *realismen* på sin side.

Set i forhold til en arbejderfamilies elementære og fundamentale behov (fuld

beskæftigelse, en ordentlig løn, social sikring, sunde boliger etc.) har Socialdemokratiet varetaget arbejderklassens interesser. At partiet samtidig har været med til at konsolidere netop det system, der skaber arbejderklassens behov for disse reformer er en anden sag, som imidlertid ikke gør det daglige behov for reformerne mindre.

For den enkelte arbejder kan der egentlig ikke have været så meget at raffe om. Så længe Socialdemokratiet (med konjunkturernes hjælp) i det store og hele har kunnet sikre en langsom forbedring af arbejderklassens levevilkår, har man meget forståeligt foretrukket det fremfor et revolutionært alternativ, der i bedste fald måtte ligge langt ude i en fjern fremtid, og som oftest er blevet identificeret med det sovjetrussiske »arbejderparadis«, der naturligvis ikke har kunnet overbevise danske arbejdere om den socialdemokratiske reformismes svaghed og utilstrækkelighed.

8.

Det er derfor vigtigt at få rammet en pæl gennem den socialdemokratiske myte, om at forskellen mellem Socialdemokratiet og det revolutionære venstre er et spørgsmål om en tålmodig og demokratisk respekt for reformer og flertalsafgørelser over for voldsdyrkelse og vildt urealistiske fantasier om at alle ønsker kan gennemføres »fuldt og helt på en bestemt dag kl. 12« eller »at man een gang for alle vender op og ned på samfundsforholdene og indfører tusindårsriget« - som Anker Jørgensen har formuleret det.⁷

Nok har de revolutionære en større tro på, at det er muligt at leve et langt lykkeligere liv end det vi kender i vores samfund. Men derudover er pointen i kritikken af kapitalismen jo ikke en naiv tro på det jordiske paradis. Kritikken er konkret og peger på, at kapitalismen er et krisebefængt system, som nødvendigvis igen og igen reproducerer menneskelig elendighed, ulighed, ufrihed og undertrykkelse. Også selv om nok så mange gode viljer inden for systemet arbejder for at forbedre livsvilkårene. Denne kritik, der er baseret på Marx analyse af kapitalen, er aldrig taget op til seriøs diskussion af socialdemokraterne, som i hele efterkrigstiden har fundet det fuldt tilstrækkeligt at henvise enhver snak om krisens uundgåelighed til fortidens ligegyldige brokkasse.

Den nævnte forskel mellem Socialdemokratiet og det revolutionære venstre betyder imidlertid ikke, at man som revolutionær er modstander af reformer (jvf. f.eks. VS's mange reformforslag i Folketinget). For det første må en revolutionær bevægelse støtte alle reformer, der umiddelbart forsvare eller forbedrer arbejderklassens levevilkår. For det andet er det selv inden for det kapitalistiske system muligt at tilkæmpe sig reformer, der forbedrer arbejderklassens mulighed for på længere sigt at gøre kapitalismen til forhistorie. F.eks. ville det være en styrkelse af arbejderklassens som klasse, hvis arbejdsretten blev nedlagt. Men netop den type reformer har Socialdemokratiet altid afstået fra, idet borgerskabet i tidens løb har udvist megen sans for, hvilke reformer der både kunne modvirke utilfredsheden blandt arbejderne og samtidig stække arbejderklassens magt. F.eks. umuliggjorde statstilskuddene til arbejdsløsheds-kasserne, at disse kunne bruges også som støtte til aktionerende arbejdere. Jvf.

det aktuelle eksempel med bistsandsloven, hvor Socialdemokratiet har accepteret at socialkontorerne skal anvende særlig skrappe kriterier over for strejkende arbejdere. Her ville en reform der flyttede magten over socialhjælpen over til arbejderklassens egne organisationer helt oplagt være en styrkelse af arbejderklassen.

Den type reformer vil være naturlige og nødvendige led i et revolutionært arbejde. Derfor kan de heller ikke gennemføres i et classesamarbejde med borgerskabet, men kun tvinges igennem, hvis arbejderklassen begynder at sætte sin potentielle magt op mod borgerskabet.

En sådan gradvis opbygning af en modmagt til den borgerlige magt gennem forskellige former for aktioner, strejker, besættelser etc. etc., hvor man begynder at tage sagen i egne hænder har ikke noget at gøre med foragt for demokratiet eller med en særlig forkærlighed for »vold« og magtanvendelse. Magten og volden er ikke arbejderklassens opfindelse. Borgerskabet *har* magten (produktionsmidlerne, politiet, hæren, pengene osv.) og bruger den hver eneste dag og hver eneste time. Skal den kapitalistiske undertrykkelse overvindes, så skal denne magt knægtes. Ikke nødvendigvis i et blodigt opgør. Men al historisk erfaring viser, at så snart borgerskabets privilegier er truet, kommer maskingevæbnerne frem.

For arbejderklassen vil en forholdsvis fredelig udgang af kapitalismens sidste krise naturligvis være at foretrække. Arbejderklassens alternativ i et kapitalistisk samfund er imidlertid i sidste instans ikke om man skal benytte »demokratiske« reformer eller vold og tvang. Alternativet er en underkastelse under kapitalismens og borgerskabets vold og tvang eller modstand mod den. Først når den borgerlige magt er knust, vil en virkelig demokratisk reformpraksis blive mulig.

Noter

1. Information 17-2-1973.
2. Svend Auken - i: Auken/Thorlund Jepsen/Ejv. Larsen: Økonomisk politik/Politisk økonomi. Kbh. 1972 s. 17.
3. Finanstidende nr. 23/1976 s. 529.
4. Jens Kampmann: Lavvækstsamfundet. Kbh. 1976 s. 21.
5. Børsen 9-4-1975.
6. Se nærmere i Claus Brylids artikel om Socialdemokratiets politik under besættelsen i Historievidenskab nr. 12. Jvf. min egen artikel om samme emne i Politisk Revy nr. 314/1977.
7. Anker Jørgensen: Til venstre for midten. Kbh. 1975 s. 75 og 196.